

VU Research Portal

Forward to the Past: a Study of the Development of the Liberal Arts in the Context of Confessional Lutheran Education with Special Reference to a Contemporary Application of Liberal Education

Korcok, T.J.

2009

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Korcok, T. J. (2009). *Forward to the Past: a Study of the Development of the Liberal Arts in the Context of Confessional Lutheran Education with Special Reference to a Contemporary Application of Liberal Education*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam]. Eigen Beheer.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

In 1847 vormden 14 kerkelijke gemeenten onder leiding van Carl Ferdinand Wilhelm Walther (1811-1887) *Die Deutsche Evangelisch-Lutherische Synode von Missouri, Ohio, und andern Staaten*. Deze synode werd de aanjager van het grootste protestantse schoolsysteem in de Verenigde Staten van Amerika. Aan de aard van de *artes liberales* (vrije kunsten) en hun plaats in de theologie van de 'confessie getrouwe' lutherse kerken hebben de godgeleerden die de grondleggers van de Missouri synode waren, aantoonbaar meer aandacht besteed dan enige andere groepering van theologen uit de tijd na de Reformatie. Walther is daarbij onmiskenbaar van grote betekenis geweest.

In deze dissertatie wordt betoogd dat Walther, samen met andere 19^e-eeuwse lutheranen, heeft geprobeerd om de lutherse kerken in de Verenigde Staten van Amerika van dienst te zijn door een pedagogisch model te ontwerpen – namelijk door een bij het 'confessie getrouwe' lutheranisme aansluitend curriculum van 'vrije kunsten' te ontwikkelen – waarmee op eigensoortige wijze tegemoet kon worden gekomen aan de toenmalige theologische en maatschappelijke behoeften. Hoewel in deze dissertatie hun werk centraal staat, is het van belang dat we beseffen dat zij een groot deel van hun inspiratie ontleenden aan lutherse pedagogen uit het begin van de 16^e eeuw. Maarten Luther (1483-1546), Johannes Bugenhagen (1485-1558) en Philippus Melanchthon (1497-1560) hebben allen zeer veel invloed gehad op de opvattingen die de Amerikaanse lutheranen omtrent de 'vrije kunsten' hebben ontwikkeld.

Op hun beurt beschouwden de 16^e-eeuwse lutherse pedagogen zichzelf als onderdeel van een al langer bestaande traditie die de 'vrije kunsten' in scholen voor christelijk onderwijs toepaste. En terwijl Walther en de zijnen zich lieten inspireren door Luther en diens tijdgenoten, boorden zij een denktraditie aan die terug ging tot Augustinus van Hippo (354-430).

Om het werk van Walther goed te kunnen begrijpen en beoordelen, is het dus belangrijk om de historische achtergrond ervan te kennen. De dissertatie

begint dan ook met een kort historisch overzicht van de ontwikkeling in het denken over de 'vrije kunsten', allereerst van de vroege christelijke pedagogen zoals Augustinus en vervolgens van de Noord-Europese humanisten uit het einde van de 15^e en het begin van de 16^e eeuw. Aan Desiderius Erasmus (1466-1536), die representatief is voor die groep, wordt in het bijzonder aandacht geschonken.

Nadat de invloed van de vroege pedagogen op het denken van de 16^e-eeuwse lutheranen is vastgesteld, wordt voorts van drie van hun theologische kernthema's - namelijk hun leer omtrent doop, roeping en catechese - de relatie tot opvoeding en onderwijs onderzocht. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de veranderingen die de lutherse pedagogen voor het curriculum voorstelden teneinde het in overeenstemming te brengen met de oogmerken van de evangelisch-lutherse theologie.

Op basis van het historisch overzicht wordt de volgende definitie van een confessioneel gebonden curriculum van 'vrije kunsten' voorgesteld: een flexibel, theologisch verantwoord model waarin de meest essentiële onderdelen van de 'vrije kunsten' – grammatica, logica en retorica – leerlingen de noodzakelijke instrumenten moesten verschaffen om bovennatuurlijke kennis en waarheid te kunnen ontdekken. Het is deze conceptie waarop Walther en anderen hebben voortgebouwd.

Walther groeide op in Saksen, in een tijd waarin het rationalisme de gevestigde theologische en pedagogische instituties domineerde en het piëtisme populair was onder studenten en het kerkvolk. Evenals de meeste van zijn ambtgenoten had Walther met beide bewegingen direct te maken gehad. Hij ontving rationalistisch georiënteerd onderwijs, maar raakte op de universiteit betrokken bij een gedreven piëtistisch conventikel (gezelschap van vromen). Er was echter nog een derde beweging, die uiteindelijk de grootste invloed op Walther en zijn groep zou hebben, de lutherse neo-orthodoxie. Deze richting beoogde een herstel van hetgeen men hield voor de zuivere leer van Luther en van de lutherse belijdenisgeschriften. In de dissertatie wordt de invloed van deze theologische opvattingen op Walthers groep onderzocht en wordt de rol

besproken die ze speelden bij de beslissing om naar de Verenigde Staten te emigreren. Er wordt vastgesteld dat, ofschoon de kerkelijke gemeenten in Saksen voor wat betreft theologische opvattingen een zekere vrijheid genoten, de scholen die vrijheid moesten ontberen. Piëtistische en neo-orthodoxe overtuigingen die in de schoolklas werden uitgedragen, zorgden voor conflicten met door het rationalisme beïnvloede schoolleiders. De neo-orthodoxen beseften, dat het ware lutheranisme niet zou kunnen floreren zonder een ondersteunend pedagogisch model. Hun beslissing om te emigreren was dan ook voor een groot deel gemotiveerd door de wens om een nieuw confessioneel gebonden curriculum in het leven te roepen.

Voordat de Saksers in de Verenigde Staten arriveerden, bestond er al een stelsel van lutherse scholen, met name in staten met een grote populatie van Duitse komaf, zoals Pennsylvania. Deze scholen, die opgezet waren volgens piëtistische idealen, hadden hun ontwikkeling grotendeels te danken aan het werk van Heinrich Melchior Mühlenberg (1711-1787) en het Pennsylvania Ministerium. Op basis van een kort historisch overzicht wordt geconcludeerd dat Walthers groep hun pedagogisch model tekort vond schieten, omdat men niet voldoende gaf om de lutherse confessie en de 'vrije kunsten'.

Walthers groep arriveerde te St. Louis, in Missouri, in 1839 en meteen werden scholen opgericht waarmee hun neo-orthodoxe theologie gediend zou zijn. In die tijd behoorden pedagogen en theologen zoals Friedrich Conrad Dietrich Wyneken (1810-1881), Wilhelm Sihler (1801-1885) en Johann Christoph Wilhelm Lindemann (1827-1879) tot die groep. De groep formeerde de Die Deutsche Evangelisch-Lutherische Synode von Missouri, Ohio, und andern Staaten (of de 'Missouri Synod') en beschikte al spoedig over een omvangrijk netwerk van basisscholen, scholen voor voortgezet onderwijs en instellingen voor hoger onderwijs. De opzet van deze scholen vereiste een opvoedingsfilosofie waarvoor de Amerikaanse theologen te rade gingen bij Luther en andere lutherse theologen van erkend orthodoxe signatuur teneinde een versie van een evangelisch-luthers curriculum van 'vrije kunsten' te

ontwikkelen die toegesneden was op de situatie in de Verenigde Staten in de 19^e eeuw.

Bij de analyse van het curriculum wordt eerst nagegaan hoe de specifieke relevante doctrines – doop, roeping en catechese – de opvatting omtrent de ‘vrije kunsten’ van de lutheranen in Missouri hebben beïnvloed. Daarna wordt deze conceptie vergeleken met de opvattingen van hun 16^e-eeuwse tegenhangers. Ten slotte wordt geanalyseerd op welke wijze de neo-orthodoxen omgingen met diverse onderdelen van het curriculum, in het bijzonder met talen, literatuur, muziek en de wetenschappen. De conclusie luidt dat, ofschoon er duidelijke verschillen waren tussen het curriculum van de lutheranen uit de 16e eeuw en die uit de 19e eeuw, beide groepen de ‘vrije kunsten’ in wezen op dezelfde manier begrepen: de kunsten zorgden voor een opvoedkundig model op theologische grondslag dat gewijzigd kon worden om de opvoedkundige behoeften van die tijd te bevredigen, terwijl het onveranderd een gids richting bovennatuurlijke waarheid bleef. Ook wordt gekeken naar de beperkingen van het Missourische curriculum, waaronder de onmogelijkheid om de wetenschappen volledig onder te brengen in het dagrooster en het feit dat de opvattingen over de catechese meer beïnvloed waren door het piëtisme dan men zichzelf bewust was.

Na het historisch overzicht van het evangelisch-lutherse ‘vrije kunsten’ curriculum wordt de levensvatbaarheid daarvan in de huidige schoolklas onderzocht. Eerst wordt aandacht besteed aan een beweging onder godsdienstleraren die een pedagogisch model wil invoeren dat bekend staat als ‘Classical Education’. Alhoewel dit model een aantal interessante ideeën behelst, is er veel meer onderzoek nodig om te kunnen bepalen of het inderdaad voldoet aan de criteria voor een echt programma van ‘vrije kunsten’.

Heden ten dage is ‘liberal education’, nazaat van de traditie der ‘vrije kunsten’, een van de dominante paradigma’s in het pedagogisch en onderwijskundig onderzoek. Van alle paradigma’s lijkt dit het meest een contrast te vormen met lutherse opvattingen over opvoeding en onderwijs. En daarom is het belangrijk om de centrale concepten en pedagogische claims ervan te

bestuderen teneinde na te gaan of beide inderdaad zo tegenover elkaar staan als in eerste instantie lijkt. Als evangelisch-lutherse pedagogen een relevante stem in het pedagogisch debat willen hebben, is het noodzakelijk dat zij zich voor deze vragen open stellen. Derhalve worden enkele kernthema's van liberale opvoeding geanalyseerd in het licht van de lutherse 'confessie getrouwe' conceptie van de 'vrije kunsten'. Het centrale doel van liberale opvoeding, autonomie, wordt vergeleken met dat van het 'confessie getrouwe' lutheranisme om na te gaan of deze twee stelsels elkaar wederzijds uitsluiten. Vervolgens wordt onderzocht of de lutherse catechese een vorm van indoctrinatie is of juist de ontvankelijkheid daarvoor tegengaat. De conclusie is dat, wanneer de evangelisch-lutherse pedagogiek correct wordt gepercipieerd, deze niet alleen compatibel is met liberale opvoeding, maar in velerlei opzichten zelfs onmisbaar is voor de ontwikkeling van een gezond besef van persoonlijke autonomie.

Ten slotte wordt kort ingegaan op de opname van moderne vakken in een hedendaagse versie van een confessioneel-luthers 'vrije kunsten' curriculum. Verkend wordt de rol van moderne en klassieke talen, de plaats van moderne wetenschappen en de relevantie van het historische trivium, dus van grammatica, logica en retorica.